

Lausuttu lausuntopalvelussa 6.3.2025

Lausunto hallituksen esitysluonnoksesta laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Esityksessä ehdotetaan, että vuonna 2024 poikkeuslakina säädettyä Lakia väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi (482/2024) muutetaan siten, että se on voimassa vuoden 2026 loppuun saakka. Kyseisessä poikkeuslaissa säädetään edellytyksistä, joilla Suomi voi päättää rajoittaa kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten vastaanottamista rajatulla alueella Suomen valtakunnanrajalla ja sen välittömässä läheisyydessä.

Punainen Risti on 25.3.2024 antanut sisäministeriölle lausuntonsa tuolloin valmistellun poikkeuslain esitysluonnokseen. Lakiesitys muuttui käsittelyn aikana, mutta lausunnossa esiin tuodut asiat ovat edelleen ajankohtaisia. Lausunnossaan Punainen Risti totesi, että

- Suomella on oikeus hallita maahantuloa, mutta näin tehdessään sen täytyy kunnioittaa ihmisoikeuksia
- Kansallisen turvallisuuden vuoksi tehtäviä toimenpiteitä ei saa kohdistaa kaikkiin suojelua tarvitseviin ihmisiin, vaan henkilön aiheuttama riski turvallisuudelle tulee arvioida yksilöllisesti
- Suomi ei saa toimillaan aiheuttaa humanitaarista kriisiä rajalle
- Odotus kansainvälisen suojelun tarpeen arvioinnista pikaisesti rajalla on kohtuuton yksittäiselle rajavartijalle
- Mahdollisuus saada apua ja humanitaarisen avun toimittaminen apua tarvitsevien ihmisten luokse on kaikissa tilanteissa turvattava

Poikkeuslaki, jonka voimassaoloa nyt ehdotetaan jatkettavaksi, kajoaa ihmisten perustavanlaatuisiin oikeuksiin, jotka turvaavat elämän ja ihmisarvoisen kohtelun ydintä. Näihin oikeuksiin kuuluvat muun muassa palautuskielto sekä kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kielto (mm. 1951 Geneven pakolaissopimus, EU:n perusoikeuskirja sekä Schengenin rajasäännöstö). Käsitellessään lakia keväällä 2024 myös perustuslakivaliokunta totesi (PeVL 26/2024 vp), että se on ristiriidassa useiden ihmisoikeusveloitteiden kanssa ja voi merkitä poikkeusta myös perustuslain 21 §:ssä turvatusta oikeusturvasta. Valiokunnan mielestä olennaista kuitenkin oli, että poikkeaminen kansainvälisistä ihmisoikeusveloitteista oli esityksessä ajallisesti, alueellisesti ja sisällöllisesti rajattu ja lain rajatun soveltamisalueen ulkopuolella ihmisoikeusveloitteet ovat täysimääräisesti voimassa. Nyt ajallista rajausta ollaan muuttamassa ja esityksen sisältö on olennaisilta osiltaan edelleen sama.

Suomen poikkeamisella keskeisistä ihmisoikeusnormeista on laajempia vaikutuksia oikeusperustaiseen järjestelmään ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen myös Euroopassa ja muualla maailmassa. Poikkeuslain mukaisia toimia ei ole toistaiseksi otettu käyttöön. Pidättäytymällä jatkamasta poikkeuslain voimassaoloa Suomi voi palata tukemaan oikeusperustaista kansainvälistä järjestelmää, jota se on pitkäjänteisesti puolustanut.

Poikkeuslain säätämiseen liittyvä perusteellinen keskustelu ja harkinta on käyty lakia säädettäessä. Jatkamispäätökseen tulee kuitenkin suhtautua vähintään yhtä vakavasti kuin alkuperäiseen päätökseen. Mikäli lakia jatketaan, samassa yhteydessä on mahdollista rajata poikkeuslain mukaisia toimenpiteitä tarkemmin ja paremmin ihmisoikeuksia kunnioittaviksi. Edellisen lausuntonne mukaisesti esitämme edelleen, että esimerkiksi poikkeuslain 5 §:ää tulee muuttaa siten, että tilanteissa, joissa turvapaikanhakijan turvapaikkahakemus otetaan vastaan, myös hänen perheenjäsentensä hakemukset otetaan vastaan. Toimet rajalla eivät saa johtaa perheenjäsenten erottamiseen toisistaan. Perheiden pysyminen yhdessä on turvattava kategorisesti, ei vain tapauskohtaisesti.

Nyt valmistelussa olevassa jatkoesityksessä on kuvattu poikkeuslain mukaisten toimenpiteiden valmisteluja, kuten rajavartioiden koulutusta. Esityksessä ei kuitenkaan selvitetä, mitä on pyritty tekemään, jotta poikkeuslain mukaisiin toimenpiteisiin ei tarvitse turvautua. Poikkeuslaki säädettiin vastauksena nopeasti kehittyneeseen tilanteeseen, johon muita keinoja ei löydetty. Nyt menettelyjä pyritään vakiinnuttamaan sen sijaan, että vuoden aikana olisi etsitty keinoja, joilla erilaisiin maahantulotilanteisiin voidaan vastata ilman perustavanlaatuisista ihmisoikeuksista poikkeamista. Tällaisiin keinoihin kuuluu väistämättä asianmukaiset turvapaikkamenettelyt, joissa hakemukset voidaan ratkaista tehokkaasti ja ihmisarvoa kunnioittaen.

EU:n muuttoliike- ja turvapaikkauudistus (ns. pakti) hyväksyttiin juuri ennen poikkeuslain säätämistä. Uudistukseen sisältyvä lainsäädäntö tulee sovellettavaksi kesällä 2026. Tämä uudistus määrittelee nimenomaisesti välineellistämisen ja poikkeukselliset toimenpiteet, joihin jäsenvaltiot voivat ryhtyä kyseisissä tilanteissa. Kriisiasetus perustuu kuitenkin sille, että turvapaikkahakemukset otetaan vastaan ja käsitellään tehokkaasti, tarvittaessa rajamenettelyssä. Tähän on saatavilla EU:n ja muiden jäsenvaltioiden tukea. Kriisiasetus ei mahdollista poikkeuslain mukaista palautuskiellosta poikkeamista.

Muuttoliike- ja turvapaikkauudistuksessa on suurelta osin kyse suoraan sovellettavasta oikeudesta, jota Suomen tuomioistuimet soveltavat ensisijaisesti Suomen perustuslakiin nähden. Vaikka lainsäädäntö tulee sovellettavaksi vasta vuonna 2026, se on jo sinänsä voimassa olevaa lainsäädäntöä, joka on otettava huomioon. Uudistuksen toimeenpanon valmistelut ovat käynnissä, mutta suunnitelmia välineellistämistilanteisiin vastaamiseksi EU-oikeuden mukaisesti ei esitysluonnoksessa tuoda esiin.

Esitysluonnoksessa viitataan EU-komission joulukuussa 2024 antamaan tiedonantoon, mutta siihen viitataan varsin lyhyesti ja yksipuolisesti. Esityksessä tulee selvemmin tuoda ilmi, että myös komissio korosti, että poikkeuslaissa on kyse EU:n perusoikeuskirjan mukaisista oikeuksista poikkeamisesta. Tiedonannossa korostetaan, että palautuskielto kuuluu EU:n perusoikeuskirjassa turvattuihin oikeuksiin ja viitataan perusoikeuskirjan rooliin primaarioikeutena. Komissio tuo myös esille, että EU-tuomioistuin määrittää rajat, joissa poikkeaminen sekundaarioikeudesta on mahdollista. Vaikka komissio myöntää, että jäsenvaltioilla on oikeus puolustaa kansallista turvallisuutta, se korostaa useasti, että tämänkin on tapahduttava EU:n ja kansainvälisen oikeuden puitteissa.

Euroopassa useat valtiot ovat viime vuosina käyttäneet maahantulon estämiseen toimenpiteitä, jotka ovat johtaneet humanitaarisiin kriiseihin rajoilla. Ihmisiä on kuollut ja vammautunut, ja toimet ovat aiheuttaneet merkittävää inhimillistä kärsimystä. Suomen on huolehdittava, ettei tällaista tilannetta synny Suomen rajalle ja että humanitaarisilla toimijoilla on pääsy ja mahdollisuus avun antamiseen rajalla ja raja-alueella kaikissa tilanteissa.

Riippumatta oikeudellisesta asemastaan ihmisillä on oikeus saada tarvitsemaansa apua ja suojelua. Punaisella Ristillä tulee humanitaarisen avun ja suojelun antamiseksi olla pääsy kaikkien siirtolaisten luokse. Tämä periaate on lausuttu myös kansainvälisissä sitoumuksissa, (erityisesti Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun Kansainvälinen konferenssi RES 31IC/11/R3), jotka Suomen valtio on osaltaan hyväksynyt. Suomessa Suomen Punaisen Ristin tehtäväksi on tasavallan presidentin asetuksella määrätty suojella elämää ja terveyttä kaikissa olosuhteissa. Tämän tehtävän toteuttaminen edellyttää pääsyä apua tarvitsevien ihmisten luo kaikissa tilanteissa.

Mikäli lakia päätetään jatkaa, keskeisten puolueettomien humanitaaristen toimijoiden oikeus ja pääsy avun antamiseen rajalla ja raja-alueella on tuotava selvästi esiin esitysluonnoksessa tai sen perusteluissa.